

Archeologisch vooronderzoek Nieuwpoort (River Valley)

Ruben Willaert bvba

Bloemisterijstraat 6

B-8340 Sijsele

T 0032 50 36 28 20

F 0032 50 50 00 19

info@rubenwillaert.be

www.rubenwillaert.be

Colofon

Ruben Willaert bvba

Auteur: T. Boncquet, J. De Gryse

Foto's en tekeningen: Ruben Willaert bvba

In opdracht van: Belmont bvba

D/2012/12.814/18

© Ruben Willaert bvba, Sijsele, 2012

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUD

Inhoud.....	3
1. Inleiding	6
1.1. Kader	6
1.2. Onderzoeksopzet en uitgangspunten	6
1.3. Ruimtelijke situering	7
1.3.1. Algemeen	7
1.3.2. Fysische geografie	7
2. Desktoponderzoek	9
2.1. Algemeen	9
2.2. Resultaten	9
2.3. Archeologische verwachting	15
3. Prospectie met ingreep in de bodem	16
3.1. Methoden.....	16
3.2. Resultaten	18
4. Conclusies en aanbevelingen	21
4.1. Conclusies.....	21
4.2. Aanbevelingen.....	21
5. Bibliografie	22
6. Bijlagen	23
6.1. Opgravingsplan.....	23

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

Provincie:	West-Vlaanderen
Gemeente:	Nieuwpoort
Kadastrale gegevens:	Perceel 57Y2, 58H/ex (Gemeente Nieuwpoort, Afdeling 1, Sectie A)
Opdrachtgever:	Belmont bvba
Projectverantwoordelijke:	T. Boncquet
(vergunninghouder):	Ruben Willaert bvba T: 050/36 28 20 E: info@rubenwillaert.be
Bevoegde overheid:	Agentschap Onroerend Erfgoed 8200 Brugge Koning Albert I-laan 1.2 bus 92 T: 050/ 24 81 81 E: sam.dedecker@rwo.vlaanderen.be
Wetenschappelijke begeleiding:	/
Metaaldetectie:	T. Boncquet
Nr. opgravingsvergunning:	2012/413
Nr. vergunning metaaldetectie	2012/413 (2)
Projectcode:	NIE-RV-2012
Uitvoering van het veldwerk:	22/10/2012
Beheer en plaats documentatie:	Onroerend Erfgoed, 8610 Zarren, Stadenstraat 39
Beheer en plaats van stalen en vondsten:	Onroerend Erfgoed, 8610 Zarren, Stadenstraat 39
Opp. Projectgebied:	8628m ²
Opp. Onderzocht gebied:	298,94m ²
Coördinaten projectgebied (Lambert 72):	36830,7194 – 203008,0883 (N) 36973,6361 – 202901,6040 (O) 36946,7569 – 202877,7240 (Z) 36800,2712 – 202953,1846 (W)

Figuur 1. Projectlocatie, aangeduid op de orthofoto (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/straten/#>)

Figuur 2. Projectlocatie (rood), aangeduid op de topografische kaart (dov.vlaanderen.be)

1. INLEIDING

1.1. KADER

Belmont bvba plant de inrichting van een nieuwbouwproject (Project River Valley) te Nieuwpoort (prov. West-Vlaanderen), op een terrein tussen de Pieter De Swartelaan en de Oude Veurnevaart (fig. 1). De inrichting voorziet in de bouw van 5 appartementsblokken.

Omdat de nieuwbouw eventueel aanwezig archeologisch erfgoed in de ondergrond van de planlocatie zou aantasten, is door het agentschap Onroerend Erfgoed (OE) van de Vlaamse Overheid aanbevolen om op deze locatie een archeologische terreininventarisatie door middel van proefsleuven uit te voeren, voorafgegaan door een beknopt desktop-onderzoek.

Het archeologisch onderzoek werd uitgevoerd door het archeologisch projectbureau Ruben Willaert bvba in opdracht van Belmont bvba. Het terreinwerk is uitgevoerd op 22 oktober 2012. Uitwerking en rapportage van de onderzoeksresultaten zijn uitgevoerd tussen 23 en 25 oktober 2012.

Het desktoponderzoek, de terreininventarisatie en de uitwerking van de onderzoeksresultaten zijn uitgevoerd door T. Boncquet (archeoloog en projectverantwoordelijke), J. De Gryse (archeoloog) en D. Herreman (archeoloog). Het kraanwerk is uitgevoerd door P. Surmont.

1.2. ONDERZOEKSOPZET EN UITGANGSPUNTEN

Doel van onderhavig onderzoek was het maken van een archeologische evaluatie van de projectlocatie. Het onderzoek steunde op 2 pijlers: een beknopt desktoponderzoek en een prospectie met ingreep in de bodem.

Uitgangspunten voor het onderzoek vormden de bijzondere voorwaarden opgenomen in de vergunning voor uitvoering van een archeologische prospectie met ingreep in de bodem (2012/413).

In de bijzondere voorwaarden werden volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Wat is de bodemopbouw van het plangebied?
- Zijn er archeologische sporen aanwezig die dateren van voor de aanleg van de vestingen? Zo ja, wat is de aard en datering van deze sporen?
- Kunnen sporen van de vestingen herkend worden, zoals grachten of aarden wallen? Kunnen deze gedateerd worden en gekoppeld aan een bepaald kaartbeeld? Hoe zijn de vestingswerken technisch aangelegd? Wat kan er afgeleid worden uit het gebruik van de vestingen en de slechting?
- Zijn er indicaties van verdedigingswerken of andere structuren uit de Eerste Wereldoorlog?
- Wordt een vervolgonderzoek wenselijk geacht? Zo ja, welke aspecten verdienen bijzondere aandacht? Welke onderzoeksvragen kunnen geformuleerd worden?

De Bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1:20.000) situeert ter hoogte van de projectlocatie bodemtype OB (vergraven grond). In de onmiddellijke nabijheid van het projectgebied geeft de bodemkaart volgende bodemtypes weer: type m.E1 (dekkleigronden, Middelalpolders), m.D4 (overdekte kreekkruggen (Middelalpolders), OV1 (uitgeveende gronden) en OG1 (uitgebrikte gronden) (fig. 3)¹.

De Quartairgeologische kaart van Vlaanderen (schaal 1:20.000) situeert ter hoogte van de projectlocatie getijdenafzettingen (mariene en estuariene) van het Holocene (profiel 13c, code GH) (fig. 4)².

¹ <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/>

² Daaronder bevinden zich eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk vroeg-Holocene (profiel 13c, code ELPw) en/of hellingsafzettingen van het Quartair (profiel 13c, code HQ) . Daaronder bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (laat-Pleistoceen) (profiel 13c, code FLPw) en (getijdenafzettingen (mariene en estuarien) van het Eemiaan (laat-Pleistoceen) (profiel 13c, code GLPe).

2. DESKTOPONDERZOEK

2.1. ALGEMEEN

Conform de bijzondere voorwaarden werd voorafgaand aan de terreininventarisatie een beknopt desktoponderzoek uitgevoerd. Doel van deze studie was het georefereren van de Deventer-kaart (ca. 1560), de Sanderuskaart (1641) en de Popp-kaart (ca. 1850). Aanvullend werden een 4-tal historische stadskarten geconsulteerd:

- Fortifications de Nieuport (1703-1709)
- Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778)
- Plan de la place Nieuport (begin 19de eeuw)
- Plan der Vesting Nieuwpoort zoo als dezelve is goedgekeurd en uitgevoerd van 1816 tot 1822, C.W. Eekhout jr., oktober 1826

2.2. RESULTATEN³

Nieuwpoort wordt in 1163 gesticht door Filips van den Elzas, graaf van Vlaanderen. De aanleg van de stadsversterking dateert uit het einde van de 14de eeuw: na de verwoestende *raid* van de Engelsen in Vlaanderen, laat de Bourgondische hertog Filips de Stoute de havensteden -o.a. Nieuwpoort- versterken. Nieuwpoort was als voorhaven van Ieper, Diksmuide, Lo en Veurne immers strategisch zeer belangrijk.

Tussen 1386 en 1404 wordt rond de stad een stadsversterking aangelegd, bestaande uit aarden wallen en een ringmuur uitgerust met halfronde torens, vier poorten en een natte gracht. Ter hoogte van de haveningang wordt een vooruitgeschoven toren gebouwd, de Stegertoren, en de havenkade is toegankelijk via slechts twee poorten. Ook het aantal toegangen tot de stad is beperkt tot vier, één in elke windrichting.

Vanaf 1578 -tijdens de godsdienstoorlogen- wordt de middeleeuwse stadsversterking gemoderniseerd en verder uitgebouwd. De staatse stadsversterking wordt gedomineerd door 6 bastions op de vooruitgeschoven torens, voor het kasteel, voor de poorten en op de strategisch belangrijke westkant van de stad.

Tussen 1583 en 1697 wordt de stadsversterking verder uitgebouwd door de Spanjaarden⁴. De stad wordt vooral versterkt in de tweede helft van de 17de eeuw, n.a.v. de Frans-Spaanse oorlogen. De vesting van Nieuwpoort was strategisch belangrijk, vermits deze als Spaanse grensstad grensde aan Frankrijk. Op het einde van de 17de eeuw is Nieuwpoort een gebastioneerde vesting.

Vanaf 1713 verliest Nieuwpoort zijn strategische betekenis en komt de vesting in verval, tot de Oostenrijkers de vesting opnieuw uitbouwen na 1756. Door de aanleg van het nieuwe Veurne-sas verliest de vesting echter opnieuw haar waarde en vanaf 1790 worden de vestingen, op de oude middeleeuwse stadsmuur na, gesloopt.

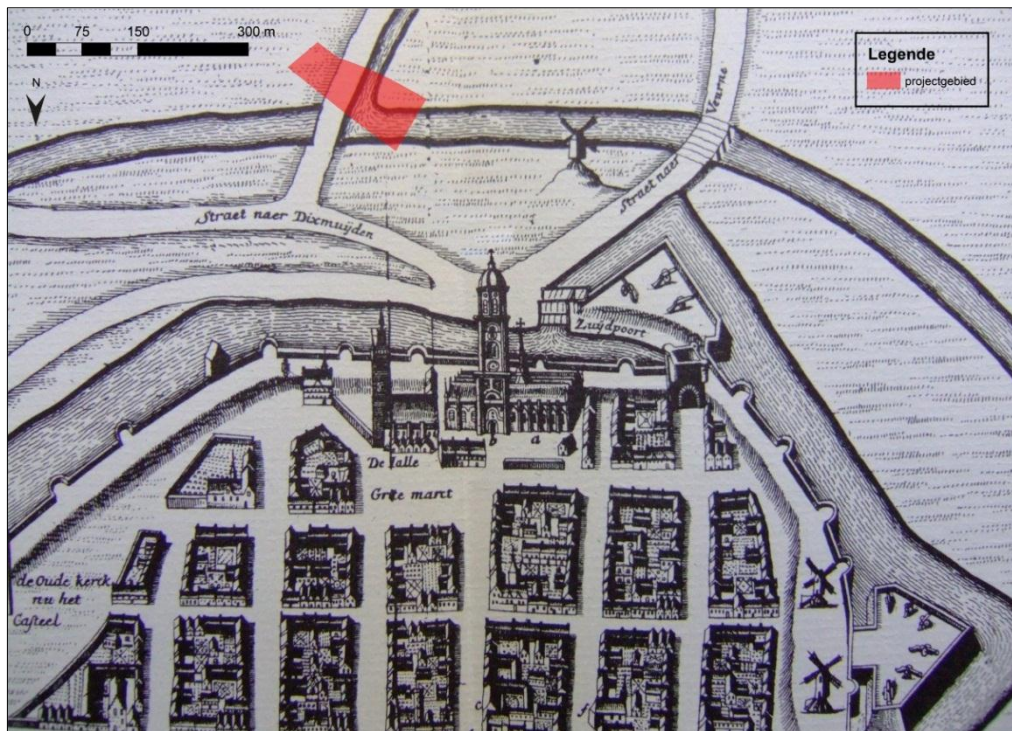
³ Nieuwpoort, versterkte stad, 2006.

⁴ In 1583 wordt de stad heroverd door de Spanjaarden.

Omwillen van de opkomst van nieuwe methoden binnen de oorlogsvoering, waaronder voornamelijk de militaire uitbouw van de artillerie, wordt de stad opnieuw zwaar versterkt door de Hollanders tussen 1818 en 1822. De grootste aanpassing hierbij is de toepassing van het polygonale stelsel, waarbij vooruitgeschoven geschutsplatformen rond de stad worden geplaatst. Ook binnen de stad is sprake van een nieuwe militaire infrastructuur, met verschillende kazernes, een arsenaal en een geniedepot. Deze vesting blijft echter slechts enkele decennia operationeel. Vanaf 1861 wordt de vesting systematisch gesloopt, op enkele militaire gebouwen na. De gronden die hierdoor vrijkwamen, werden in gebruik genomen als woongebied.

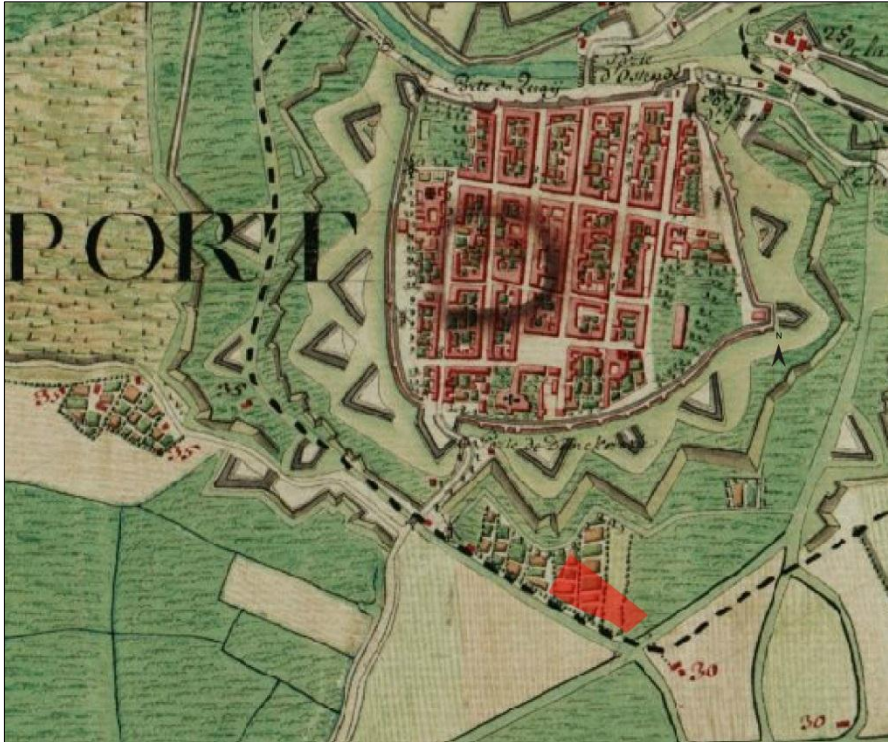
Figuur 5. Kaart van J. van Deventer, met aanduiding van de projectlocatie (ca. 1560)
(C. Ruelens (red.), 1884-1924)

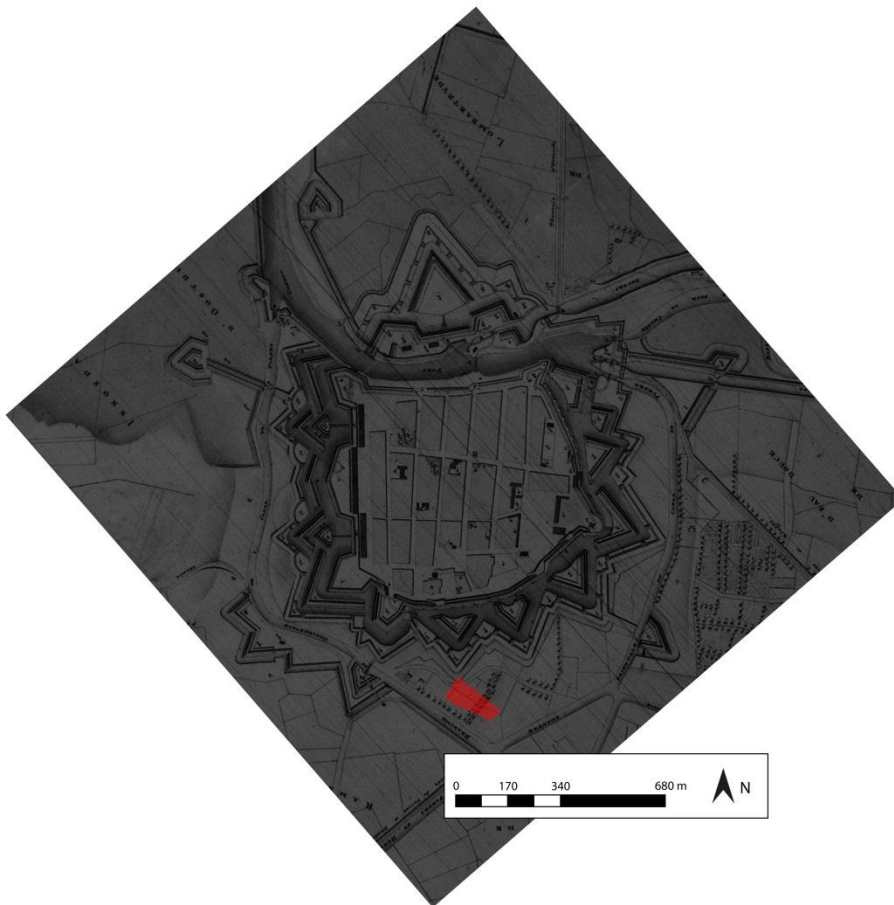
Figuur 6. Kaart van A. Sanderus (1641), met aanduiding van de projectlocatie (SANDERUS 2009)

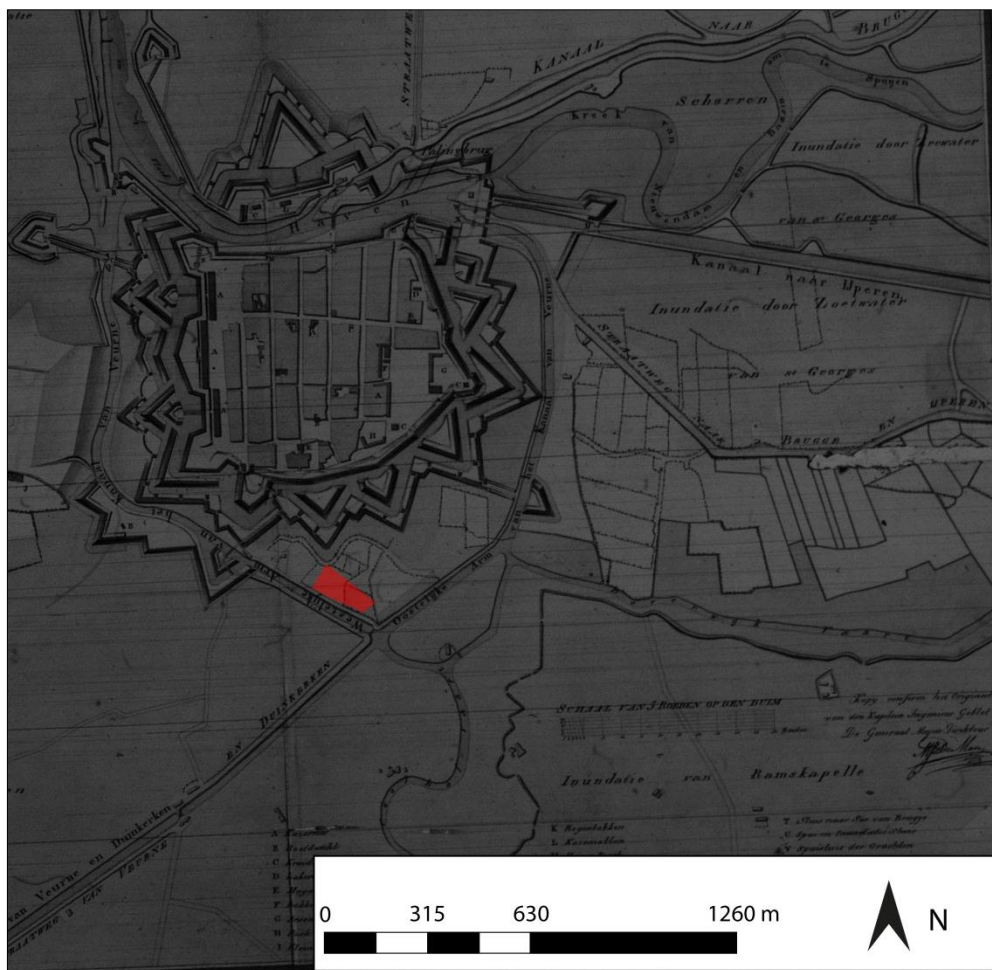
Figuur 7. Fortifications de Nieuwpoort (1703-1709) (Algemeen Rijksarchief Brussel, Fonds Koninklijke Raad Filips V)

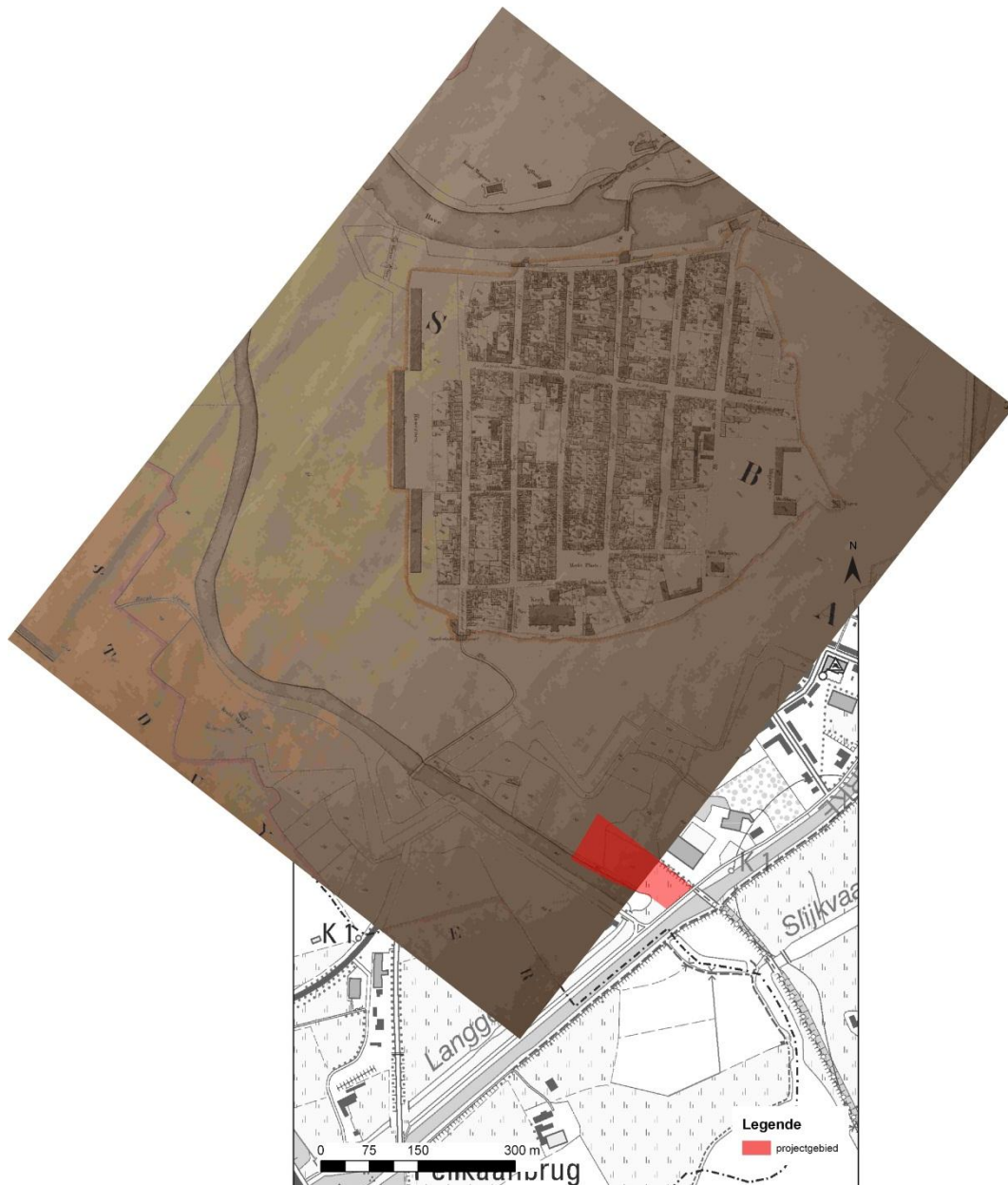
Figuur 8. Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), met aanduiding van het projectgebied (DE FERRARIS 2009)

Figuur 9. Projectlocatie aangeduid op het Plan de la place Nieuport (begin 19de eeuw) (Algemeen Rijksarchief Brussel, Militaire kaarten (T298 oud n°00776) Met dank aan Antea Group.

Figuur 10. Projectlocatie aangeduid op het Plan der Vesting Nieuwpoort zoo als dezelve is goedgekeurd en uitgevoerd van 1816 tot 1822, C.W. Eekhout jr., oktober 1826 (Algemeen Rijksarchief Brussel, Militaire kaarten (T298 n° 5553). Met dank aan Antea Group.

Figuur 11. Kadasterkaart van Popp (ca. 1850), met aanduiding van de projectlocatie

De planlocatie paalt aan noordelijke zijde aan de voormalige spoorwegbedding Nieuwpoort-Diksmuide. De spoorlijn (lijn 74) speelde tijdens de Eerste Wereldoorlog een belangrijke strategische rol als verdedigingslinie tegen het Duitse leger⁵. Door het onder water zetten van de IJzervlakte in 1914, waarbij de spoorwegdijk als waterkering fungeerde, kon de opmars van het Duitse leger gestopt worden. Het gebied tussen de IJzer en de spoorwegbedding werd herschapen in een inundatiegebied. Achter en in de spoorwegberm werd de Belgische eerste linie aangelegd.

⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/woi/relict/2124>

Op de historische cartografische bronnen is te zien dat het projectgebied zich volledig buiten de stad en de vestingen bevindt. Wel kon worden vastgesteld dat het projectgebied zich aan een kruising van waterwegen bevindt, alsook in de nabije omgeving van de kruising van een weg met een van deze waterlopen. Hierdoor is de kans reëel dat er zich in deze zone sporen van bewoning of eventueel ook sporen te linken aan handelsactiviteiten bevinden. Op de cartografische bronnen wordt de zone echter steeds weergegeven als een gebied met een agrarische functie. Bij het raadplegen van deze bronnen moet steeds een zekere vorm van historische kritiek gehandhaafd worden met betrekking tot de geografische correctheid van de kaarten. De reden waarom deze kaarten werden vervaardigd was immers niet steeds de correcte weergave van het volledige landschap, waardoor dikwijls rekening moet gehouden worden met een foutenmarge. Zo bevindt het projectgebied zich bijvoorbeeld op de kaart van Sanderus (fig. 6) op een kruising van wegen en waterlopen. Het doel van deze weergave was echter voornamelijk een pictografische weergave van de stad en minder van het omliggende landschap.

2.3. ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

Op basis van de historische kaarten kan afgeleid worden dat de projectlocatie zich volledig buiten de middeleeuwse en de postmiddeleeuwse stadsversterkingen bevindt, maar wel op een kruising van wegen en waterwegen.

Wat pre-middeleeuwse sporen betreft, geldt een lage verwachting: in de bijzondere voorwaarden wordt vermeld dat bij de prospecties in de directe omgeving geen sporen aangetroffen zijn, die dateren van voor de aanleg van de vestingen. De ligging aan het kruispunt van (water)wegen geeft echter wel een reële kans op archeologische sporen op het terrein uit oudere perioden.

Door de ligging van het projectgebied langs de oude spoorwegbedding, die een belangrijke rol speelde in de frontlinies tijdens de Eerste Wereldoorlog, kunnen er zich mogelijk structuren bevinden uit deze periode.

3. PROSPECTIE MET INGREEP IN DE BODEM

3.1. METHODEN

Figuur 12. Overzichtsfoto van de planlocatie

Figuur 13. Dump aarde in de noordwestelijke zone van de planlocatie

Conform de bijzondere voorwaarden werd het projectgebied in de lengterichting doorsneden. Gezien de aanwezigheid van de voormalige spoorwegbedding ten noordoosten van de projectlocatie, werd geopteerd om de sleuf in de nabijheid van deze bedding aan te leggen (fig. 12). Deze spoorweg had immers een belangrijke strategische functie gedurende de Eerste Wereldoorlog, waardoor mogelijke sporen uit deze periode in de ondergrond aanwezig konden zijn.

Gezien de aanwezigheid van een grote dump aarde op het terrein, werd de proefsleuf in 2 segmenten aangelegd: een segment in het noordwesten van het terrein naast de dump (Sleuf 1) en een segment over het grootste deel van het terrein, dicht langs de spoorwegbedding (Sleuf 2) (fig. 13).

In het kader van bodemsanering was bij aanvang van het archeologisch onderzoek reeds een groot deel van de teelaarde verwijderd (fig. 14). Het niveau van de bovenkant van de aangelegde sleuven varieerde van 3,31m TAW in het westen tot 4,35m TAW in het oosten; het trottoir in het westelijk deel van het projectgebied situeerde zich op 4,42m TAW.

Figuur 14. Afgraving van het terrein in functie van bodemsanering

De sleuven werden aangelegd onder toezicht van minstens 1 archeoloog. De aangetroffen archeologische sporen werden opgeschaafd, gefotografeerd, beschreven en digitaal ingetekend m.b.v. een RTS (*Robotic Totalstation*). Voorafgaandelijk aan het archeologisch onderzoek werden op de projectlocatie 3 referentiepunten uitgezet door een beëdigd landmeter. Op 2 locaties werd het profiel opgekuist; t.g.v. het snelle inkalven werden de profielen nergens ingetekend. Vondsten werden zoveel mogelijk stratigrafisch ingezameld.

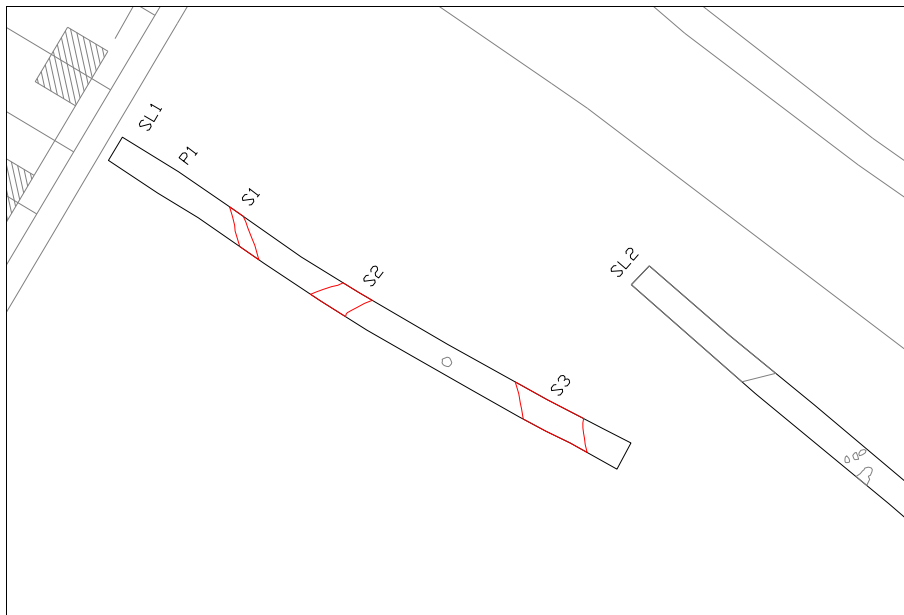
3.2. RESULTATEN

Tijdens de terreininventarisatie bleek dat het grootste deel van het terrein tot op een vrij diep niveau zwaar verstoord was. Sleuf 1 en Sleuf 2 werden steeds aangelegd tot onder deze verstoorde pakketten, aangezien diepere antropogene sporen hier nog gedeeltelijk aanwezig konden zijn, ondanks de vrij grote graafdiepte. Onder deze puinpakketten werden echter geen aanwijzingen meer aangetroffen van archeologische bodemsporen, buiten enkele recente kuilen met afvalmateriaal.

Figuur 15. Sleuf 2 was volledig verstoord

Enkel in de noordwestelijke zone (sleuf 1) was de verstoring van het terrein minder diep. Hier werden drie greppels aangetroffen op ca. 3,18m +TAW: SL1/S1, S2 en S4. SL1-S1 en S2 waren haaks t.o.v. elkaar gepositioneerd en bevatten enkele fragmenten gereduceerd aardewerk, te dateren in de (late)Middeleeuwen. Beide greppels vertoonden hetzelfde vullingspakket: vrij heterogene, grijze zandige vulling. Waarschijnlijk zijn deze greppels met elkaar in verband te brengen. Uit de derde greppel kon geen dateerbaar vondstmateriaal gerecupereerd worden.

Figuur 16. Detail van het grondplan – Sleuf 1

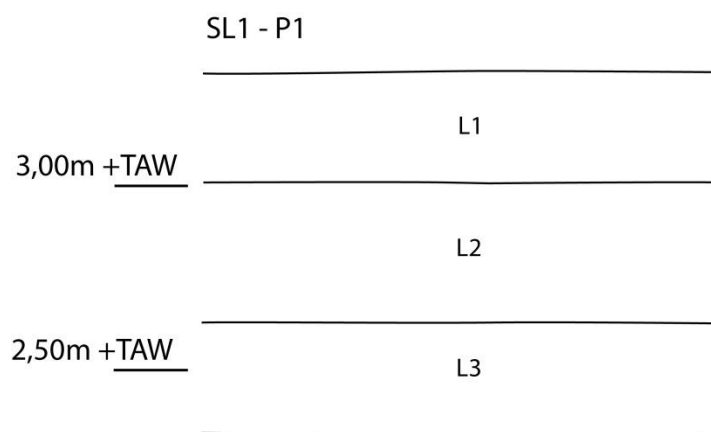
Zowel in sleuf 1 als in sleuf 2 werd een diepere profielput aangelegd. Het profiel aan het westelijke uiteinde van Sleuf1 vertoonde het minst verstoorde bodemprofiel op het terrein (SL1/P1). Het bovenste pakket bestond uit vrij gehomogeniseerd donkerbruin zand met sterke vegetatiedoorgroeiing. Het onderliggende pakket (SL1/P1/L2) bestond uit lichtgrijs/beige zand, met bovenaan een lichte gelaagdheid met schelpengruis en onderaan concentraties roestkleurige vlekken. Daaronder kwam blauwgrijs zand voor, met bovenaan enkele schelpen. SL1/P1/L2 en L3 zijn te beschouwen als natuurlijke bodem.

Figuur 17. Greppel SL1-S1

Figuur 18. Greppel/gracht SL1-S2

Figuur 19. Het quasi onverstoorde bodemprofiel in Sleuf 1 – profiel 1

4. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

4.1. CONCLUSIES

Op 22 oktober heeft het archeologisch projectbureau Ruben Willaert bvba een archeologische terreininventarisatie uitgevoerd op een terrein, palend aan de Pieter De Swartelaan te Nieuwpoort.

Doelstelling was de registratie van de archeologische structuren die aangetast of vernield konden worden naar aanleiding van de geplande inrichting.

Door de grote impact op het bodemarchief van de verstoring op het terrein is het grootste deel van de eventueel aanwezige archeologische sporen reeds verdwenen. In de zone waar op een dieper niveau nog de onderste resten van archeologische sporen bewaard zijn gebleven, zijn deze waarschijnlijk te linken aan landindeling en agrarische activiteiten.

4.2. AANBEVELINGEN

Gezien aard van de aangetroffen sporen, in combinatie met de verstoring van een groot deel van het terrein, heeft de site weinig wetenschappelijke informatiewaarde. Een vervolgonderzoek is bijgevolg niet relevant.

5. BIBLIOGRAFIE

BONCQUET T. 2011, Archeologisch vooronderzoek Pieter Deswartelaan, project “Waterfront” (gem. Nieuwpoort, West-Vlaanderen). Onuitgegeven rapport Ruben Willaert bvba.

C. RUELENS (RED.) 1884-1924, *Atlas des villes de la Belgique au XVIe siècle. Plans de Jacq. de Deventer* (Brussel).

DE FERRARIS J.J.F. 2009, De Grote atlas van Ferraris: de eerste atlas van België. 1777: kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik. Tielt.

SANDERUS A. 2009, Verheerlykt Vlaandre: behelzende eene algemeene en nauwkeurige beschryving van dat Graafschap en van zyne algemeene en byzondere wetten [...] (2 delen) 1735. Den Haag (Anastatische herdruk).

6. BIJLAGEN

6.1. OPGRAVINGSPLAN